

УДК 341.164

<https://doi.org/10.34142/24130060.2022.24.1.06>

ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗА УМОВИ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВІЙСЬКОВОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

О. О. Стрельнікова, Н. О. Єсіна

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

У статті розглянуто та проаналізовано особливості реалізації добродійної діяльності, її інтенсивності, мотиваційної складової та напрямків надання допомоги у сучасному українському суспільстві. Волонтерську діяльність проаналізовано як споріднене явище, котре може бути розглянуто як складова добродійної діяльності. Наведено характеристику основних напрямків реалізації діяльності з надання підтримки та допомоги. Схарактеризовано основні чинники, що лежать в основі мотивації до участі у добродійній діяльності в цілому, та у волонтерській зокрема, за умови повномасштабного військового вторгнення з боку Російської Федерації. Основну увагу приділено тим змінам, що відбулися серед пріоритетних напрямків добродійної діяльності в умовах сучасного українського суспільства.

Ключові слова: добродійна діяльність, волонтерська діяльність, мотиваційна складова, напрямки діяльності з надання допомоги, повномасштабне військово вторгнення Російської Федерації.

VOLUNTEER ACTIVITIES IN MODERN UKRAINIAN SOCIETY: PECULIARITIES OF IMPLEMENTATION IN CASE OF A FULL-SCALE MILITARY INVASION OF THE RUSSIAN FEDERATION

O. Strelnikova, N. Yesina

The article considers and analyzes the peculiarities of the implementation of volunteer activities in the circumstances of the full-scale military invasion of the Russian Federation, in particular on the example of modern Ukrainian society. Based on the analysis of the scientific literature, as well as on the current Ukrainian researches, voluntary assistance (volunteer activity) is considered as a specific type of charitable activity. The concept and essence of volunteering as a free provision of services and work for the benefit of recipients of charitable assistance (individual, non-profit organization or local community); volunteering as a voluntary, socially oriented, non-profit activity carried out by volunteers through the provision of volunteer assistance are analyzed in the article. The analysis of volunteer activities provided by individuals and organizations is conducted. Today, volunteer activities in Ukraine are carried out in the following areas: preserving the lives and health of ordinary citizens, providing assistance to the Armed Forces of Ukraine, as well as implementing charitable activities aimed at supporting the medical sphere of people's life. Among the areas of volunteering, special attention is paid to the fully support the Ukrainian military, namely: by providing financial and material assistance, searching for donors from abroad or independently purchasing the necessary military equipment, etc. The analysis showed that volunteer activity (and charitable in

particular) at the present stage of development of Ukrainian society is in the process of transformation and actualization. After a gradual decrease in the level of citizens' involvement in free and voluntary assistance activities at the end of 2019, interest in volunteering begins to grow rapidly. The ever-increasing level of citizen involvement is due to the difficult conditions associated with the full-scale military invasion of the Russian Federation in Ukraine.

***Key words:** charity activity, volunteering, motivation component, areas of assistance, full-scale military invasion of the Russian Federation.*

Постановка проблеми. Сучасний стан українського суспільства, що перебуває під проявом військової агресії з боку Російської Федерації, характеризується докорінними змінами у всіх підсистемах: соціально-економічній, соціально-політичній, соціально-культурній, тощо. Військовий конфлікт впливає на характер та сутність життєдіяльності людей, загострюючи протиріччя між дійсним та необхідним. Українська держава має у наявності недостатню кількість необхідних ресурсів задля ефективного функціонування суспільства та здійснення нею базових соціальних функцій. Під час такого стану будь-яка допомога, підтримка підсистем соціуму, набуває першочергового значення. Саме тому у сучасному українському суспільстві актуалізується потреба у реалізації будь-яких видів добродійної діяльності, зокрема волонтерської.

Реалізація волонтерської діяльності не являє собою щось абсолютно нове для українського суспільства. Різні періоди функціонування сучасної України характеризувалися існуванням волонтерства, змінювалися лише напрямки надання допомоги, інтенсивність участі населення у такій діяльності, кількість осіб, котрі долучалися до різних видів соціально-гуманітарної підтримки нужденних осіб та організацій.

Аналіз актуальних досліджень. Певні положення, що можуть стати у нагоді під час вивчення добродійної діяльності в цілому, й волонтерства зокрема, наявні ще в роботах класиків соціально-політичної галузі наукового знання, зокрема у П. Бергера, О. Конта, К. Маркса, Р. Мертона, П. Сорокіна, тощо. Сучасні вітчизняні вчені, серед яких Д. Акімов, В. Бакіров, О. Балакірева, Т. Бенъ, С. Буко, В. Полторак, І. Попова, Ю. Чернецький, О. Яременко та ін., намагалися теоретично осмислити соціальне явище

доброчинності; надати йому характеристику як виду соціальної діяльності та специфічному соціальному інституту; проаналізувати типологію історичних етапів еволюції доброчинності та споріднених з нею явищ, зокрема волонтерства, тощо.

Інтенсивність участі населення у доброчинній діяльності, напрямки та специфіка надання волонтерської допомоги, особливості реалізації будь-якої активності, соціально-гуманітарної та соціально-значущої, привертала увагу багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників, однак незважаючи на значну кількість наукових праць із зазначеної проблематики, дослідження докорінної зміни в усталеному функціонуванні та розвитку сучасного українського суспільства, військовий стан, потреба у всебічному сприянні його існуванню, обумовили інтенсифікацію наукового інтересу до всебічного аналізу реалізації волонтерської діяльності, її специфіки та напрямів надання добровільної допомоги.

Отже, **мета статті** полягає у всебічному аналізі особливостей функціонування та розвитку волонтерської діяльності в умовах військової агресії з боку Російської Федерації, встановленні основних напрямків надання такої допомоги в сучасному українському суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Особливості реалізації волонтерської діяльності в сучасному українському суспільстві привертала увагу багатьох вчених. Зокрема Т. Лях зазначала, що волонтерська діяльність в Україні у мирний час здійснювалася шляхом (Liakh, 2013):

- 1) надання допомоги особам, які перебувають у складних життєвих обставинах (за місцем проживання особи, у стаціонарних інтернатних установах та закладах; у реабілітаційних установах та закладах; в установах та закладах денного перебування; у територіальних центрах соціального обслуговування; в установах та закладах тимчасового або постійного перебування та в інших закладах соціальної підтримки;

- 2) залучення пенсіонерів, дітей та молоді до участі у волонтерській діяльності;
- 3) співробітництво із міжнародними волонтерськими організаціями.

За час повномасштабного військового вторгнення Російської Федерації в Україну змінилися напрямки та об'єкти набуття будь-якої добродійної допомоги. Наразі першочерговими реципієнтами діяльності з надання допомоги та підтримки виступають Збройні сили України та пересічні громадяни, їхні гуманітарні потреби та нужди. Так, наприклад, за даними соціологічного дослідження «Благодійність очима українців» (Zagoriy Foundation., 2021), майже 37% громадян України взяли участь у благодійності, спрямованій на збереження життя та здоров'я, майже кожний третій долучився до реалізації добродійної діяльності з надання допомоги українській армії (30%), а приблизно 51% населення взяло участь у благодійній діяльності, спрямованій на підтримку медичної сфери життєдіяльності людей.

Наявність Збройних сил України серед першої трійки набувачів добродійної (а разом з тим і волонтерської) допомоги є доволі очікуваною. Адже з початку військової агресії з боку Російської Федерації значна кількість українського населення намагається усебічно підтримати українських військових, а саме: шляхом надання фінансової та матеріальної допомоги, пошуку донорів з-за кордону чи самостійного придбання необхідного військового обладнання, тощо (Rainchuk, 2022). До діяльності з надання допомоги долучаються не лише пересічні громадяни, але й організації та установи. Вони удосконалюють процес реалізації добродійної діяльності, створюючи спрощені умови для акумулювання фінансової допомоги, започатковуючи нові електронні сервіси та застосунки, удосконалюючи функціонування існуючих фінансових організацій. Так, Національний банк України (НБУ) з метою реалізації добродійної діяльності (у першу чергу, тих її різновидів, що пов'язані з матеріальною та фінансовою допомогою) створив єдиний державний рахунок, реквізити котрого

полегшують надання фінансових пожертвувань з усього світу. Станом на 11 березня 2022 року на спеціальному рахунку НБУ нараховувалося 11,5 млрд грн, що були зібрані у якості добродійних пожертв на підтримку ЗСУ та інших гуманітарних потреб (Rainchuk, 2022).

Під час дослідження особливостей реалізації добродійної допомоги в цілому, й волонтерської діяльності зокрема, важливу роль відіграє питання мотивації волонтерів та благодійників. Так, нами було зазначено, що «якщо в основі діяльності з надання добродійної допомоги лежить альтруїстичний мотив, то доцільно говорити про діяльність найвищого морального рівня. Люди починають реалізовувати альтруїстичну дію, спираючись на усвідомлення її піднесеності, віру у цінність, власне, дії, виходячи з бажання удосконалити оточуючий світ та умови життєдіяльності нужденних осіб та організацій. Така дія взагалі, й добродійна зокрема, не ставить на меті досягнення певних приватних корисних інтересів, чи здобуття різних видів капіталу, не може становити собою будь-яке поле для здійснення маніпулятивних технологій, тощо» (Strelnikova та Yesina Стрельнікова, 2021, с. 87). За даними соціологічного дослідження «Благодійність очима українців» мотиви добродійної діяльності та їхня ієрархія майже не змінилися з 2019 року. Традиційно такими, що домінують, виступають мотиви співчуття, прояву жалю до тих, хто дійсно опинився у скрутних життєвих обставинах, усвідомлення того факту, що добродійність (а разом з тим і волонтерство) являє собою майже єдиний дієвий механізм підтримки нужденних осіб та організацій. При цьому в основі реалізації волонтерської діяльності лежать, як правило, емоційна (співчуття, задоволення від самого факту долучення до важливої, соціально-піднесеної справи тощо) та ідеологічна (бажання змінити світ на краще, почуття патріотизму, релігійні мотиви та мотиви обов'язку перед суспільством і громадою) складові. Однак є присутніми і певні прагматичні спонукальні чинники, що проявляються у сподіванні набути такої ж допомоги за можливості подібної ситуації у власному житті.

Під час аналізу соціологічних даних (Zagoriy Foundation., 2021), необхідно звернути увагу на існування ще однієї особливості мотиваційної складової діяльності з надання допомоги. Так, у звіті зазначено, що чим частіше і активніше респонденти стикаються з тематикою благодійності (запитами про допомогу, прикладами благодійності, контактують з людьми включеними у благодійність), тим частіше вони задумуються про необхідність власного долучення до добрих справ (Zagoriy Foundation., 2021). Достатньо актуальним при цьому стає питання довіри. Адже саме наявність довіри до особи чи організації, котрі реалізують добродійну діяльність, прозорість та доступність процедури благодійних внесків, важливість та терміновість запиту щодо волонтерської (або добродійної в цілому) допомоги здійснюють значущий вплив на кількість залучених до такої діяльності осіб та ресурсів. За підрахунками Української волонтерської служби, починаючи з 24 лютого і до початку травня 2022 року до волонтерства долучилися понад 100 тис. українців (Rainchuk, 2022). Згідно з результатами соціологічного дослідження «Благодійність очима українців», за мирного часу до будь-яких видів добродійної діяльності (й волонтерської зокрема) долучалося приблизно 5% дорослого населення (Rainchuk, 2022). Такий високий рівень залученості населення до діяльності з надання добровільної допомоги, котрий притаманний сучасному українському населенню, останнього разу спостерігався у 2014 році. Цей факт пояснюється готовністю та бажанням пересічних громадян об'єднуватися у разі виникнення загрози життю та фізичному існуванню. Саме завдяки збільшенню інтересу до участі у волонтерській діяльності з'явилися такі організації, як «Донбас СОС», «Армія СОС», «Госпітальєри», «Повернись живим» та інші. Наразі успішним співпраці та координації осіб, які прагнуть надавати допомогу, сприяють поширення та доступність соціальних мереж та месенджерів, що певним чином спрощують інтеракцію, забезпечуючи її повсякчасну доступність.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, проведений аналіз засвідчив, що волонтерська діяльність (й добродійна зокрема) на сучасному етапі розвитку українського суспільства перебуває в процесі трансформації та актуалізації. Після поступового зниження рівня залученості громадян до діяльності з надання безоплатної та добровільної допомоги наприкінці 2019 року інтерес до волонтерства починає стрімко зростати. Рівень залученості громадян, що постійно підвищується, обумовлений тими важкими умовами, пов'язаними з повномасштабним військовим вторгненням Російської Федерації в Україну. Пріоритетні напрями реалізації волонтерської діяльності зазнали істотних змін від всебічної підтримки українських військових та внутрішньо переміщених осіб до активізації усіх видів діяльності щодо протидії та боротьби з ворогом на території сучасної України. На сьогоднішній день волонтерська діяльність в Україні здійснюється за такими напрямками: збереження життя та здоров'я пересічних громадян, надання допомоги Збройним силам України, а також реалізація благодійної діяльності, спрямованої на підтримку медичної сфери життєдіяльності людей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лях, Т.Л., 2013. Планування залучення волонтерів як важливий компонент волонтерської програми. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*, 1(23), с. 206-213.
2. Раїнчук Любов, 2022. «Спочатку люди передавали ковбойські чоботи і літні сукні»: як змінилась українська благодійність під час війни. [онлайн] (Останнє оновлення 06 Червень 2022) Доступно: <https://mc.today/uk/blogs/spochatku-lyudiperedavali-kovbojski-choboti-i-litni-sukni-yak-zminilas-ukrayinska-blagodijnist-pid-chas-vijni/amp/> [Дата звернення 17 липень 2022].
3. Стрельнікова О.О. та Єсіна Н.О., 2021. Добродійна діяльність у сучасній Україні: від альтруїстичної до егоїстичної дії. *Сучасне суспільство*:

REFERENCES

1. Liakh, T.L., 2013. Planuvannia zaluchennia volonteriv yak vazhlyvyi komponent volonterskoj prohramy. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka*, 1(23), s. 206-213.
2. Rainchuk Liubov, 2022. «Spochatku liudy peredavaly kovboiski choboty i litni sukni»: yak zminylas ukrainska blahodiinist pid chas viiny. [online] (Ostannie onovlennia 06 Cherven 2022) Dostupno: <https://mc.today/uk/blogs/spochatku-lyudiperedavali-kovbojski-choboti-i-litni-sukni-yak-zminilas-ukrayinska-blagodijnist-pid-chas-vijni/amp/> [Data zvernennia 17 lypen 2022].
3. Strelnikova O.O. ta Yesina N.O., 2021. Dobrochynna diialnist u suchasni Ukraini: vid altruistychnoi do ehoistychnoi dii. *Suchasne suspilstvo: politychni nauky*,

політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки. 2(21), с. 85-93.

4. Zagoriy Foundation, 2021. *Благодійність очима українців*. [онлайн] Доступно: <https://zagoriy.foundation/wp-content/uploads/2022/01/blagodijnist-ochyma-ukrayincziv-u-2021-1.pdf> [Дата звернення 15 липень 2022].

sotsiolohichni nauky, kulturolohichni nauky. 2(21), s. 85-93.

4. Zagoriy Foundation, 2021. *Blahodiinist ochyma ukrainsiv*. [onlain] Dostupno: <https://zagoriy.foundation/wp-content/uploads/2022/01/blagodijnist-ochyma-ukrayincziv-u-2021-1.pdf> [Data zvernennia 15 lypen 2022].

Інформація про авторів

Стрельнікова Олена Олександрівна – кандидат соціологічних наук, ст. викладач кафедри політології, соціології і культурології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди; e-mail: elenastrelnikova85@gmail.com; ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-2042-7186>.

Єсіна Наталія Олександрівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди; e-mail: esinanata81@gmail.com; ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9546-418x>.

Стаття надійшла до редакції: 01.08.2022 р.

Прийнята до друку: 22.08.2022 р.